

4. Експорт, імпорт і транзит вантажів за 2010 рік : [Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 77 с.
5. Експорт, імпорт і транзит вантажів за 2013 рік : [Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України]. – К. : Держкомстат України, 2014. – 83 с.
6. Костюченко Л. Інтереси перевізників – понад усе / Л. Костюченко // Перевізник УА. – 2006. – № 15. – С. 8–12.
7. Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Головним управлінням поліції Угорської Республіки про обмін інформацією від 25 травня 2010 р. // Офіційний вісник України від 02.08.2010 р. – 2010. – № 56. – С. 87.
8. Протокол між Державною митною службою України та Міністром Фінансів Республіки Польща про засвідчення документів при перевезенні товарів автомобільним транспортом в пунктах пропуску для автомобільного сполучення від 14 квітня 2004 р. // Офіційний вісник України від 04.08.2008 р. – 2008. – № 55. – С. 157.
9. Регламент (ЄС) № 450/2008 Європейського парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р. про встановлення Митного кодексу Співтовариства (Модернізованого Митного кодексу) // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 4.06.2008 р. – L145. – С. 1–136.
10. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про умови поїздок громадян від 30 липня 2003 р. // Офіційний вісник України від 30.01.2004 р. – 2004. – № 2. – Т. 2. – С. 800.
11. Угода між Урядом України та Урядом Угорської Республіки про економічне співробітництво від 10 лютого 2005 р. // Офіційний вісник України від 29.01.2007 р. – 2007. – № 4. – С. 11.
12. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 18 червня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 10. – С. 312.
13. Угода (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про лібералізацію візового режиму від 13 лютого 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=703_018.
14. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про міжнародні автомобільні перевезення від 18 травня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=616_167.

УДК 327.7:061.1ЄС:351.863

Чорний Н. П.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано значення енергетичного фактора у взаємовідносинах між ЄС та РФ. Визначено основні недоліки сучасної енергетичної безпеки ЄС. Виділено особливості енергетичної геостратегії ЄС. Охарактеризовано вплив геополітичних процесів на взаємовідносини між ЄС та РФ. Окреслено взаємозв'язок між геополітичними процесами та змінами у енергетичній сфері. Виокремлено вплив глобалізаційних процесів на зміну стратегії енергетичної безпеки ЄС.

Ключові слова: енергетична безпека, Європейський Союз, Російська Федерація, геополітика.

Чорний Н. П. Энергетическая безопасность Европейского Союза в контексте изменения энергетической стратегии Российской Федерации: геополитический аспект.

В статье проанализировано значение энергетического фактора во взаимоотношениях между ЕС и РФ. Определены основные недостатки современной энергетической безопасности ЕС. Выделены особенности энергетической геостратегии ЕС. Охарактеризовано влияние геополитических процессов на взаимоотношения между ЕС и РФ. Определена взаимосвязь между геополитическими процессами и изменениями в энергетической сфере. Выделено влияние глобализационных процессов на изменение стратегии энергетической безопасности ЕС.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, Европейский Союз, Российская Федерация, геополитика.

Chorniy N. P. Energy security of the European Union in the context of the change of energy strategy of the Russian Federation: geopolitical aspect.

The article analyses the significance of the relationships between the EU and Russia concerning energy and the primary disadvantages stemming from later day EU security issues in this field. To this end, particular attention is paid to the peculiarities of European energy geopolitics with the influence of the processes between the EU and Russia which outlines the relationship between the geopolitical processes and the changes in the energy sector allowing the author to determine the impact of globalisation due to the changing EU energy strategy regarding security issues.

Furthermore, attention is also given to how relevant this is given the aggressive nature of falling oil prices by characterising the changing geopolitical effects and the assumed prospects of the strategy adopted by the Russians and its influence regarding the European political processes whilst accounting for the reluctance of some EU countries to participate in the creation of a more secure common energy policy emphasising the political impact on Russia and its relevance to Europe.

Special attention is also paid to the diversification of energy supplies to the EU due to Russia's strategy in the foreign market and the geopolitical aggravation caused from the rivalry of the leading EU countries and the potential conflicts in the energy sector, the concepts of which was designed to ensure an independent EU energy supply necessitating a comprehensive analysis of the problem, with regard to formal (especially legal) and informal factors (the presence of these groups that operate outside the legal parameters) with a contentious question remaining regarding the prospects for the RF power factor as the main tools of its geopolitical goals to accommodate the different approaches regarding energy security in the EU and Russia.

Consequently, the author stresses the need for a consolidated EU approach to create a common energy strategy. In the absence of a common approach regarding the issue of energy security, it could lead to an increased Russian political influence in the EU triggering more threats to energy security.

Key words: energy security, European Union, Russian Federation, geopolitics.

Сучасні міжнародні процеси свідчать про збільшення ролі енергетичного фактора як інструменту реалізації геополітичних інтересів окремих країн. Відповідно, врахування особливостей енергетичних процесів є важливим не тільки для формування

ефективної енергетичної безпеки, але й для розуміння та прогнозування геополітичних конфліктів, у регіоні Східної Європи зокрема. На сьогоднішній день спостерігаємо значне посилення загроз енергетичній безпеці. У більшості вони мають глобальний характер. У таких умовах без врахування політики та систем забезпечення енергетичної безпеки країн-постачальників, транзитерів та споживачів енергоресурсів забезпечити енергетичну безпеку держави самотужки неможливо.

Сьогодні проблематика геополітичного виміру політики Російської Федерації (РФ) в енергетичній сфері є пріоритетною для діяльності науково-дослідних інститутів, повертає до себе увагу багатьох науковців, серед яких Т. Бак, Н. Баклі, А. Крамер, Р. Ларссон, Дж. Логх, Б. Лукшин, А. Макаров, А. Мастепанов, В. Салигін, К. Сміт, В. Сокоор, М. Фрідхолм, Д. Хелм, Н. Шамраєв, А. Шевцов, проте констатуємо недостатню розробленість теми та нагальну потребу узагальнити наявні підходи в силу мінливих міжнародних обставин. Варто також згадати дослідників, які займаються проблемами сучасної енергетичної дипломатії, до їх числа належать зокрема Т. Струоб, П. Лайонз, Ч. Хельман, Л. Тернер.

Метою статті є виявлення впливу зміни енергетичної стратегії Російської Федерації на енергетичну безпеку Європейського Союзу (ЄС).

Енергетична політика становить один з елементів активного впливу держави, а на рівні Європейського Союзу – союзу держав, на ту частину господарських і суспільних процесів, які пов'язані з енергетикою. У науково-пізнавальному аспекті сфера досліджень пов'язана з енергетичною політикою, є дуже широкою, оскільки охоплює управління природними ресурсами (зокрема носіями енергії), трактуючи їх як істотні елементи господарського зростання, досліджує механізми їх раціонального використання. Одночасно аналізує, формує та врівноважує співвідношення «природне середовище – економіка – суспільство». Займається також оптимізацією управління носіями енергії, збалансовує прогнозований попит на енергію з її пропозицією, враховуючи при цьому економічні аспекти, а також принципи врівноваженого розвитку, серед яких – проблема охорони середовища.

Як відзначають аналітики, сьогодні енергетичне питання виступає не просто частиною економічної безпеки: енергетика набуває рис стратегічного чинника. Наявність джерел енергосировини та шляхів транспортування енергоресурсів (як наявних, так і потенційних) часто визначає стратегічний потенціал держави/організації для реалізації інтересів на регіональному і глобальному рівні. Водночас, потенціал реалізації інтересів країн регіонів, багатих на енергоресурси, визначається, значною мірою, інтересами, впливом, методами досягнення поставлених цілей впливових акторів-споживачів та вмінням держав регіону використовувати ситуації, що складаються, на свою користь. Це ж стосується і переважної більшості країн-транзитерів.

Особливої важливості набуває дана тематика у контексті останніх подій, пов'язаних із військовою агресією РФ та небажанням Росії брати участь у конструктивному діалозі в енергетичній сфері. В цілому варто відзначити, що російське енергетичне лідерство є закономірним процесом використання державою природних переваг, які Москва контролює на більшій частині євразійського континенту. РФ в силу географічних, економічних та інших чинників є енергетичною наддержавою – державою, що володіє великими розвіданими запасами нафти, природного газу, вугілля, урану та можливостями використання відновлювальної енергії і є найбільшим експортером енергоносіїв одного з перерахованих вище видів.

Наразі спостерігаємо не лише енергетичну диференціацію сучасного світу, а й формування енергетичних ліній між країнами і регіонами, що починають заміщати звичні геополітичні лінії розподілу чи, навпаки, поєднання великих і малих просторів,

що стають новими «дугами нестабільності» чи зонами стратегічного партнерства. Саме тому проблема енергетичної безпеки відіграє роль важливого регулятора міжнародної стабільності. РФ, яка визнається світовим співтовариством як одна з провідних енергетичних держав, бере активну участь у формуванні нової глобальної енергетичної парадигми, де геополітичні фактори часто відіграють більш важливу роль, ніж об'єктивні економічні розрахунки.

Позиції європейських держав щодо шляхів вирішення проблеми енергетичної залежності розходяться. Деякі з них, і в першу чергу Німеччина, бажають, як і раніше, мати довгострокові контракти на постачання енергоресурсів з РФ. Інші – вважають значно актуальнішим питання диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, що дозволить їм мати більш сильні позиції у відносинах з РФ, оскільки «диверсифікація посилює позицію на переговорах». Тим більше, що, на переконання дослідницької служби конгресу США [2], в останні роки РФ все активніше використовує енергетичний фактор як інструмент геополітичного тиску.

Енергетичні стосунки з РФ посідають досить вагоме місце у європейській політиці. Історично залежні від російських енергоносіїв держави Східної Європи боляче реагують на нові проекти транспортування нафти та газу до Європи. Так, країни Балтії та Польща активно виступали проти газопроводу «Північний потік» і пропонували прокласти його по суходолу, а не по дну Балтійського моря. У той же час, головний партнер РФ у цьому проекті ФРН заявляла, що він є не німецьким, а загальноєвропейським.

Враховуючи, що одним із головних постачальників газу до ЄС є РФ, а головним транзитером російського газу – Україна, можна стверджувати, що проблема газозабезпечення ЄС залежить від співпраці між ЄС, Україною та РФ, де Україна поки що як основний транзитер є досить вразливою стороною. Окрім того, сама Україна на даний час залишається енергетично залежною від Росії. Сучасний стан енергетичної безпеки в Україні є незадовільним. Основними загрозами енергетичній безпеці України є неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, відсутність активної політики енергозбереження, недостатні темпи диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, низький рівень екологічної прийнятності енергетичного виробництва та соціальні конфлікти у сфері енергетичного виробництва та енергопостачання населення.

Протягом десятиліть основою європейської та азійської безпеки енергопостачання була концепція Гронінгена. Розроблена в Західній Європі в 1960-х роках, вона виправдовувала необхідність великих інвестицій у видобуток і транспортування газу. Для їх фінансування в контрактах використовували 1) довгострокові зобов'язання (на 15, 20 або 30 років); 2) правило «бери або плати» (згідно якого покупець зобов'язаний заплатити за близько 80 % від договірних обсягів газу незалежно від реального споживання); 3) ціни на газ прив'язували до ціни на нафту (що робить його конкурентоспроможним в порівнянні з іншими видами палива). Постачальник брав на себе цінові ризики, клієнт брав ризики обсягу. Замовник, національний газовий монополіст, міг перекласти зростання ціни на кінцевого споживача [8].

У континентальній Європі концепція Гронінгена в останні 15 років перестала бути панівною при укладанні контрактів. Законодавство ЄС розколело національні газові монополії, відділивши виробництво та продаж від транзиту, відкрило ринок для новачків за допомогою доступу третіх сторін до трубопроводів і посилює ці положення за допомогою антимонопольних перевірок. У 2009 р. запрацювали ринкові закони: завдяки американському сланцевому газовому буму в Європу прийшов зрідений природний газ (ЗПГ), яким торгують на європейських хабах (торгівельних

майданчиках), і котрий був дешевший за газ, ціна на який прив'язана до ціни на нафту та законтрактована на довгострокову перспективу. Оскільки криза призвела до скорочення попиту, національні виробники «скидали» додатковий газ на спотових ринках¹, тим самим ще більше підвищуючи їх ліквідність. Результат: сьогодні в Європі від однієї третини до половини газу постачається на умовах спотового ринку [9].

З початку активного енергетичного співробітництва між РФ та ЄС у енергетичній сфері РФ вдалося позиціонувати себе частиною проблеми енергетичної безпеки, а не частиною її розв'язання [6]. Звичайно, «Газпром» декларує пріоритет економічних інтересів, реалізація яких необхідна для перетворення компанії в глобальну енергетичну корпорацію. Але визначальними при виборі моделі поведінки газового монополіста все одно стають політичні міркування Кремля.

РФ прагне блокувати інших енергетичних гравців (Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан). Це дає змогу задавати тренд цінової ескалації на ринку газу в ЄС, отримувати максимальний грошовий виторг від експорту газу без гнучкої цінової політики. Так, РФ активно використовує придбані в Європі комунікації та активи як інфраструктурну зброю. Прикладом цього є словацький «Транспетрол», 49 % акцій якого було 2002 р. придбано російською компанією «Юкос». Починаючи з 2003 р., російська сторона блокує спроби українських експортерів у транспортуванні нафти неросійського походження, зокрема, каспійської, для потреб чеської нафтопереробки [1, с. 14–15].

Усередині політичних кіл РФ відзначають вагомую роль «газового важеля», який дає змогу вирішувати питання на користь Москви. Показово, що в одному зі звітів Центру військово-політичних досліджень Інституту США та Канади Російської Академії наук «Оптимізація військової політики Росії для забезпечення національної енергетичної безпеки», опублікованому в листопаді 2012 р., міститься достатньо відверта констатація: «Основними споживачами російської сировини є країни Східної, Центральної та Західної Європи. Навіть країни з велими диверсифікованою економікою, такі, як Німеччина, серйозно залежать від Росії, яка постачає в цю країну 40 % усього обсягу експортованого газу та 20 % експортованої нафти. Це, як один з чинників, дає змогу Росії досягати певних політичних цілей, наприклад, припинення розширення НАТО, поглиблення зв'язків з Україною через підтримку проросійського кандидата на президентських виборах та ін. [4].

Варто наголосити на спробі РФ диверсифікувати шляхи постачання своїх енергоресурсів. Це стосується як і нових трубопроводів до ЄС, так і підписання нових контрактів з іншими країнами, зокрема Китайською Народною Республікою (КНР). Останні переговори та підписаний контракт з КНР (хоча й на невігідних для умов) дозволяють РФ меншою мірою залежати від поставок нафти і газу до ЄС.

Зважаючи на передумови формування єдиної європейської енергетичної політики, РФ активізує збереження своїх позицій в Європі шляхом втілення цілої системи заходів, серед яких:

- намагання посилити російський контроль над європейською енергетичною інфраструктурою шляхом придбання акцій європейських енергетичних компаній, а також створення спільних підприємств;
- забезпечення більш широкого виходу російського газу на європейський ринок за рахунок створення нових газотранспортних систем, що утримуватиме країни ЄС від

¹ Спотовий ринок – система відносин з купівлі-продажу електричної енергії, відповідно до якої формується єдина погодинна гранична ціна системи на основі цінових заявок виробників електричної енергії та прогнозу споживання на добу вперед.

переорієнтації на інших постачальників газу та розвитку альтернативної газотранспортної інфраструктури;

- диверсифікація ринків експорту російських енергоносіїв; у зв'язку зі збільшенням проблем у співпраці ВАТ «Газпром» з країнами ЄС керівництво РФ докладає зусиль щодо розширення виходу російських нафти та газу на азіатсько-тихоокеанський ринок, намагаючись прискорити заходи з розробки газових родовищ у Східному Сибіру;
- спроби оминати «Третій енергетичний пакет ЄС», створюючи нові, на перший погляд незалежні від «Газпрому», однак йому підконтрольні газові компанії; зокрема, за сприяння керівництва РФ та особисто президента РФ В. Путіна останнім часом Росія нарощує видобуток газу низкою «незалежних» газових виробників, окремим з яких вже надана можливість самостійного виходу на зовнішній ринок, а саме: «НоваТЭК», «Лукойл», «Роснефть»;
- перешкоджання реалізації планів видобутку сланцевого газу в Європі;
- забезпечення державної підтримки ВАТ «Газпром» у його спорах з країнами ЄС [4].

Окрему увагу приділимо проекту «Північний потік», який яскраво засвідчує відсутність єдиної європейської енергетичної політики. Це гарний приклад, як політика приватних суб'єктів у цій галузі призвела до політично чутливих подій для німецької держави.

Північноєвропейський газопровід, або «Північний потік», з політичного погляду є, імовірно, однією з найбільш суперечливих ініціатив у російсько-німецькій енергетичній співпраці. Це подвійний трубопровід завдовжки 1200 км для транспортування природного газу з Виборга (Росія) до Грайфсвальда (Німеччина) по дну Балтійського моря. Його перший трубопровід почали використовувати в листопаді 2011 р. Будівництво другого трубопроводу завершено 2012 р. [10].

Енергетика – це лише один елемент комплексних російсько-німецьких відносин. ФНР сприймає Росію як важливого партнера в кількох вимірах. По-перше, Росія є важливим торговельним партнером Німеччини. По-друге, це один з її основних енергетичних партнерів. Не можна також ігнорувати її військову могутність, особливо щодо безпеки в Східній Європі. І по-третє, Росія має геостратегічне значення для регіону і є членом Великої двадцятки. Отже, енергетичні відносини не так суттєво впливають на зовнішню політику Німеччини, як ширші відносини із самою Росією [5]. Тобто, енергетичний вимір відіграє досить важливу роль у російсько-німецьких відносинах, але не визначальну. Особливість цих взаємин вкладається в поняття «Russland verstehen», що означає особливий статус відносин між ФРН та РФ. Мова йде про «розуміння» частинно німецьких політиків авторитарних проявів у РФ.

Зазначимо, що «Північний потік» спровокував досить негативні тенденції всередині ЄС. Зокрема, даний проект затьмарив економічні та політичні відносини між Польщею та РФ. Побоювання Польщі з приводу трубопроводу «Північний потік», зокрема, пов'язані з загрозою втратити свої поставки газу з Росії газопроводом «Ямал – Європа». Однак польський уряд несхвально сприйняв недавню спробу Росії реанімувати проект «Ямал – Європа-2», а провідні аналітичні центри в Польщі розцінили його як спробу чинити тиск на Україну. Загалом можна стверджувати, що енергетична стратегія Польщі спрямована на якнайшвидшу диверсифікацію постачання енергоносіїв та зменшення залежності від РФ.

Інший спосіб просування інтересів Росії – через інфраструктуру так званих груп підтримки. Німеччина – гарний приклад такого підходу, коли внаслідок взаємовигідної співпраці з Росією великі національні компанії, особливо енергетичні, досить лояльно ставляться до «Газпрому». Крім того, компанії можуть також підтримувати певні

зовнішньополітичні ініціативи. У Польщі ситуація трохи інша через історичну пам'ять і недовіру, відсутність сильних груп підтримки та велику відокремленість енергетичної політики від політики щодо країн «Східного партнерства». Сприяє цьому й висока концентрація державної власності в енергетичному секторі. Усе це свідчить про створення всіх умов для мінімізації лобіювання російських інтересів у Польщі. Якщо певні компроміси й спостерігаємо, то вони, по-перше, засновані на взаємних інтересах обох країн, навіть якщо це не завжди вигідно для східних сусідів. Проте, на думку експертів, вони не мають критичного впливу на зовнішню політику Польщі [5].

Останні події на європейському газовому ринку показали низку загроз для енергетичної безпеки, які випливають з різких змін у виробництві, маршрутах транзиту і поставок природного газу до Європи. Очікуємо, що нова модель європейського газового ринку, побудована на принципах диверсифікації, безпеки поставок, взаємопов'язаності та лібералізації, забезпечить нові можливості та виклики для країн-транзитерів газу Європи. З одного боку, поступовий перехід в Європі до спотових ринків газу буде означати справедливе ціноутворення, обумовлене конкуренцією. З іншого боку, скасування довготривалих контрактів постачання по трубопроводам створить високий рівень невизначеності та коливань цін для країн, які не мають диверсифікації джерел поставок, наприклад, країн Центральної та Східної Європи. Ця ситуація змусить регіон ЦСЄ шукати нові джерела поставок, укладати контракти на реверсне постачання в рамках Третього енергетичного пакету, фінансувати інвестиції в нову інфраструктуру транзиту й інтерконекторів (газопроводів) та розвиток торговельних процесів для кращого узгодження попиту та пропозиції газу в регіоні. Зазначені проблеми треба розглядати тільки на основі глибшого співробітництва між основними країнами-транзитерами газу в регіоні [2].

За умов глобалізації енергетичного ринку і, відповідно, глобалізації проблеми енергетичної безпеки все частіше лунають голоси на користь посилення ролі НАТО в забезпеченні стабільності. Оскільки проблема енергетичної безпеки має глобальний характер, її розв'язання потребує глобального підходу і, відповідно, посиленої уваги з боку міжнародних організацій, таких, як НАТО. Альянс повинен докласти зусиль для забезпечення політичної солідарності проти навмисного припинення енергопостачання (як це було у січні 2009 р., коли Росія перервала поставки газу до України) і не вагаться застосовувати свій політичний вплив та важелі стримування у протистоянні спробам країн-виробників використовувати енергоресурси як зброю. Подібним чином впливовість альянсу має використовуватись для захисту суверенітету та прав країн-виробників і транзитних держав, що перебувають у вразливому становищі [7].

У підсумку зазначимо, що, зважаючи на агресивну зовнішню політику РФ, значення енергетичної безпеки набуває особливої актуальності для ЄС. Відсутність єдиної політичної позиції щодо енергетичної безпеки серед країн ЄС створює сприятливі умови для використання РФ енергетичного фактора як засобу реалізації своїх геополітичних планів.

Звичайно, країни ЄС намагаються створити необхідні умови для енергетичної незалежності, хоча РФ змогла достатньо успішно використати «газовий важіль» як інструмент політичного впливу для створення вагомого «газового лобі» в ЄС. Яскравим прикладом такого процесу став «ефект Шрьодера» – залучення впливових європейських посадовців до лобіювання проектів, що посилюють залежність ЄС від російських поставок та інфраструктури. Це засвідчує, що провідні європейські країни, перш за все Німеччина та Франція, не зацікавлені у створенні єдиної європейської енергетичної політики. Підтвердженням даного факту стала реакція зазначених вище країн на російську агресію в Україні. Порушення міжнародних норм та принципів демократії не стали вагомим стимулом для Німеччини та Франції. Ці країни не готові

втрачати економічну вигоду, навіть якщо така поступливість може призвести до «другої мюнхенської конференції».

Отже, незважаючи на спроби окремих держав консолідувати зусилля навколо формування єдиної європейської енергетичної стратегії, можна стверджувати про відсутність чітких кроків щодо зменшення енергетичної залежності від РФ. ЄС на даний час не готовий до формування єдиної системи енергетичного захисту. Це пов'язано як із політичними (російське лобі у країнах ЄС), так і з економічними (небажанням європейських компаній втрачати можливість доступу до розробок нових родовищ газу та нафти) факторами. Безумовно, ЄС зацікавлений у зменненні споживання енергоресурсів, але зростання темпів розвитку економіки європейських держав та програм, спрямованих на поступову відмову від атомної енергетики, спонукає лише до ефективнішого їх використання. Відповідний формат «енергетичної безпеки» у контексті агресивної зовнішньої політики РФ може призвести лише до більшої енергетичної залежності. Прагнення РФ не лише постачати енергоносії, але й контролювати комунікації їх доставки свідчать, що доки найбільші країни ЄС (перш за все ФРН) не вироблять спільної енергетичної політики, доти РФ буде мати найвагомійший інструмент впливу на зовнішню політику держав ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончар М. Російська енергетична політика: обрис експансії / М. Гончар // Політика і час. – 2007. – № 2. – С. 14–15.
2. Европейская стратегия устойчивой, конкурентоспособной и безопасной энергетики [Электронный ресурс] // Комиссия Европейских Сообществ. Зеленая Книга. COM (2006) 105. (окончательная редакция). Брюссель, 8 марта 2006 года. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_713.
3. Лукшин Б. Оптимизация военной политики России в целях обеспечения национальной энергетической безопасности / Б. Лукшин // Россия и Америка в XXI веке. – 2002. – С. 8–9.
4. Перспективи нової енергетичної революції в світі та її можливі геополітичні наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/analytics/perspektyvy-novoi-energetychnoi-revoljucii-v-sviti>.
5. Пресняков І. Енергетична політика країн-членів ЄС: інтереси та цінності [Електронний ресурс] / І. Пресняков, І. Озимок, Н. Новак. – Режим доступу : http://www.uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0072/28.pdf.
6. Смит К. Безопасность Европы и российская энергетическая политика (2006) [Электронный ресурс] / Кит Смит. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page6982.html>.
7. Чи повинен Альянс відігравати важливу роль в питаннях енергетичної безпеки? Гал Люфт проти Крістофа Пійяра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/ukrainian/debate.html>.
8. Dickel R. EU-Russia Relations [Electronic resource] / R. Dickel. – Available at : http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2012C12_Dickel_wep.pdf.
9. Reuters: Most of Europe's gas supplies still linked to oil prices [Electronic resource], 22 February 2013. – Available at : <http://www.reuters.com/article/2013/02/22/energy-gas-europe-idUSL6N0BL8HO20130222>.
10. Secure Energy for Europe [Electronic resource]. – Available at : <http://www.nord-stream.com/pipeline/construction>.